

ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਬਾਲ (ਗੁਰੂ) ਨਾਨਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ

“ਨਾਨਕ ਜੀ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨ - ਲਿਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹਨ । ਉਹ ਤਾਂ ਹਰ ਗੱਲ, ਹਰ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਬੜੀ ਛੇਤੀ ਸਿਖ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਉਂ ਨਾ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਭੇਜੀਏ” । ਮਹਿਤਾ ਕਲਿਆਨ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਆ। “ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ । ਬਾਲ ਨਾਨਕ ਹੁਣ ਤਾਂ 7 ਸਾਲ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ” । “ਹਾਂ ਜੀ ! ਮੇਰਾ ਵੀਰ ਤਾਂ ਹੀਰਾ ਹੈ” । ਭੈਣ ਨਾਨਕੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ (ਪਾਂਧਾ) ਜਾਂ ਮੌਲਵੀ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਡਿਤ ਗੋਪਾਲ ਦਾਸ ਪਾਸ ਹਿੰਦੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੰਡਿਤ ਬ੍ਰਿਜ ਲਾਲ ਪਾਸ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ । ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮੌਲਵੀ ਕੁਤਬੁੱਦੀਨ ਪਾਸ ਫ਼ਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ । ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਪਾਸੋਂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਵੀ ਜੋੜਿਆ । ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬੱਚਾ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਆਪ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਰੱਬ ਜੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਸੱਭ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਬੱਚੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਰੱਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਾਲਾਹ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ।

ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ, ਜੋ ਤਲਵੰਡੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਬਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਸੁਹਣੀ ਰਬਾਬ ਵਜਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਰਬਾਬ ਵਜਾਉਂਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਸੀ । ਸਿਰਫ਼ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲਗਭਗ 60 ਸਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਰਹੇ ।

ਵਸਦੇ ਰਹੋ ! --- ਉੱਜੜ ਜਾਓ !

ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨਾਲ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਤਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ । ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖੁਆਈ, ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਸੌਣ ਲਈ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ । ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉੱਥੋਂ ਤੁਰੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ‘ਵਸਦੇ ਰਹੋ’ । ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੌਰੇ ਵਿੱਚ ਚਲਦੇ-ਚਲਦੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਗਲੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਇੱਜ਼ਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਵੀ ਛਕਾਇਆ । ਰਾਤ ਨੂੰ ਠਹਿਰਨ ਲਈ ਚੰਗਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ । ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਲਗੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ‘ਉੱਜੜ ਜਾਓ’ । ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਬੜੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ‘ਵਸਦੇ ਰਹੋ’ ਜਿਹਨਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਦਰ ਕੀਤੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਣ ਦਿੱਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ‘ਉੱਜੜ ਜਾਓ’ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ! ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾੜੇ ਸੁਭਾ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇੱਕੋ ਹੀ ਥਾਂ ਤੇ ਵਸਦੇ ਰਹਿਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਣਗੇ, ਬੁਰਾਈਆਂ ਹੀ ਫੈਲਾਉਣਗੇ । ਉਹ ਇੱਕੋ ਹੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਸਿਮਟੀਆਂ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਨਾ ਪਾ ਸੱਕਣ ।

ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਣਗੇ, ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਵੀ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਵੀ ਫੈਲਾਉਣਗੇ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਖਿਲਰ ਜਾਣ । ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਅਲਗ-ਅਲਗ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਫੈਲਾਉਣ ।

ਸਿਖਿਆ : ਇਸ ਸਾਖੀ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾੜੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸੁਭ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਚੰਗੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ - ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ

ਬੱਚਿਓ ! ਕੀ ਤੁਸੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ?

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤੇ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ (famous) ਰੈਡ ਕ੍ਰਾਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਿਸਨੇ ਕੀਤੀ ? ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਨੇ! ਸੰਸਾਰਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਵਰਗੇ ਮਹਾਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਿਕ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਤੋਂ ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ । ਆਓ ਅਜ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਘਟਨਾ ਸੁਣਾਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਨੱਥੂ ਰਾਮ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀਬੀ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਸੀ । ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਪਾਰੀ (businessman) ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਰਸਦ (ਖਾਣ ਪੀਣ ਦਾ ਸਮਾਨ) ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਸੀ ।

ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਸਨ । ਉਹ ਪਿਆਰ, ਉਪਕਾਰ, ਦਇਆ, ਨਿਮਰਤਾ, ਨਿਰਵੈਰਤਾ ਵਰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ । ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗਰੀਬਾਂ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜੰਗ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਇੱਕ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟਾ ਝੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਮਸ਼ਕਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜ਼ਖਮੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਡਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਵਿੱਚ (ਬਿਨਾ ਫਰਕ ਕੀਤੇ ਹੋਇਆਂ) ਹਰ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੁੱਧ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰ ਗਿਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸਿੰਘ ਆਖਦੇ ਹਨ, “ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਰਹੇ ਹੋ” ਤਾਂ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬੜੀ ਹੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਤੁਰਕ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜਲ ਛਕਾਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸੀ ਦਿੱਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਮਲੂਮ ਦੀ ਡੱਬੀ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ , “ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉੱਥੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਮਲੂਮ-ਪੱਟੀ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਰੋ ।

ਸਿਖਿਆ : ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਜੀ ਵਰਗਾਂ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਫਰਕ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਤੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ ।

ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕ

ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਇੱਕ ਪੰਡਿਤ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਉੜੀਸਾ ਦੇ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰੁਦ੍ਰਾ ਦੇਵ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਪੰਡਿਤ ਸੀ। ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਡਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ "ਕਲਿਜੁਗ" ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸਨ। ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪੰਡਿਤ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਧਾਂ ਵਾਂਗ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਜੁੜੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਗੜਵਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪੈਸੇ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੰਡਿਤ ਕਦੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਦੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਨੱਕ ਦੀ ਇੱਕ ਨਾਸ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਦੂਜੀ। ਕਦੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਸਵਰਗ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪੰਡਿਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਖੰਡ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਪੰਡਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਲਈਆਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੜਵਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੁਕਾ ਦੇਵੇ। ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ।

ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਗੜਵਾ ਗੁੰਮ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਬੜਾ ਰੌਲਾ ਪਾਇਆ, ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, "ਮੇਰਾ ਗੜਵਾ ਕਿਸਨੇ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਸੱਤੋਂ ਕੇ ਸਾਥ ਮਜ਼ਾਕ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਮ ਪੈਸੇ ਕਾ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ।" ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੀ ਹੀ ਗੜਵੇ ਵਿੱਚ ਪਏ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ।

ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਡਿਤ ਦਾ ਰੌਲਾ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਭੀੜ ਜਮਾ ਹੋ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਸੀ। ਉਹ ਜਿਸ ਵੀ ਥਾਂ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੰਗਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਬਹੁਤ ਵਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਜਮਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੌਕਾ ਠੀਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਪੰਡਿਤ ਜੀ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਸਵਰਗ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੇ ਰਹੇ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਛੋ ਨਾ ਕਿ ਗੜਵਾ ਕਿੱਥੇ ਹੈ।" ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਪਾਂਡਾ ਹੋਰ ਵੀ ਕਲਪਿਆ। ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪੰਡਿਤ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਸਵਰਗ ਤੱਕ ਤੇ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੜਵਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ?"

ਪੰਡਿਤ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੂਝ ਰਿਹਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਡਿਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਖੰਡ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਚੁਕੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਦਾ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਜ ਉਘੇੜਿਆ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੜਵਾ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਪੰਡਿਤ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲ ਬੈਠ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਧਰਮ ਜੀਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਾਂ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣਾ ਤੇ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਕਮਾਉਣਾ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਆਪਸੀ ਝਗੜੇ, ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਹੀ ਸਵਰਗ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।

ਲੋਕ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਮਝ ਗਏ, ਪੰਡਿਤ ਕਲਿਜੁਗ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲੇ ਵੀ ਪਖੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੱਜ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਪੰਡਿਤ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾ-ਧਮਕਾ ਕੇ ਅਤੇ ਪਖੰਡ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਭਰਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਹ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣ ਗਿਆ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਥਾਪਿਆ।

ਸਿੱਖਿਆ: ਜੇ ਪਖੰਡੀ ਸਾਧ, ਕਲਿਜੁਗ ਪੰਡੇ ਵਾਂਗ ਸਮਾਧੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਪਖੰਡ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਖੰਡ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ।

ਹੁਕਮਿ ਮੰਨਿਐ ਹੋਵੈ ਪਰਵਾਣੁ

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਰਾਹ ਦੇ ਸਿੱਧਾ ਜਿਹਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਸਵਾਲ, "ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ" ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੁਗਾਂ-ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, "ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ" ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਚਿਆਰਾ ਭਾਵ ਹਰ ਮਨੁੱਖ, ਰੱਬ ਵਰਗਾ, ਭਾਵ "ਰਾਮ ਕਬੀਰਾ ਏਕ" ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭੂ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਸ ਖੇਡ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਕ ਦੀ ਇੱਕੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਸਚਰਜ-ਜਨਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਈ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹਰ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਬੇਝਿਜਕ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਝਲਕੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਿਆਂ ਹੋਈਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬ, ਸੂਦਰ ਅਤੇ ਅਛੂਤ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦਵੰਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਠਿਨ ਤੋਂ ਕਠਿਨ ਪਰੀਖਿਆ ਲਈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਪਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਰਹੇ ਤੇ "ਖਸਮੇ ਕਾ ਮਹਿਲ" ਪਾਉਣ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਹੋ ਗਏ। ਜਿਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਝੁੱਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵੀ ਉਚੇਚਾ ਥਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਰਾਇ ਬਲਵੰਡ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਰਜ ਹੈ:

ਪਏ ਕਬੂਲੁ ਖਸੰਮ ਨਾਲਿ, ਜਾਂ ਘਾਲ ਮਰਦੀ ਘਾਲੀ ॥ (ਗੁ: ਗ੍ਰੰ: ਸਾ: - 967)

ਸੱਤ ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਮਰਦਾਂ ਵਾਲੀ ਘਾਲ ਘਾਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅੰਗ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਦੀ ਐਸੀ ਸੁੰਦਰ ਮਿਸਾਲ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈਆਂ ਪਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

- ਪਹਿਲੀ ਘਟਨਾ :** ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਗਏ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਿਲ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਮੁੜ-ਮੁੜ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਰਵਈਆ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਖਿੱਚਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਖ਼ੀਰ ਆਪ ਜੀ ਰੂਹ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਝੋਨੇ (ਚਾਵਲ) ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਦੀਣ (ਘਾਹ-ਪੱਤਾ) ਪੁੱਟ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੱਠਿਆਂ (Fodder for Animals) ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪੰਡਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ। ਪੱਠਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਚੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਇਹ ਕੰਮ ਛੋਟੀ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਪੰਡਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਲੈ ਚਲੋ, ਭਾਵੇਂ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਚੀ-ਜਾਤ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਪਣਾ ਜਾਤ ਅਭਿਮਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਛੋਟੀ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪਲ ਵੀ ਦੇਰ ਨਾ ਲਾਈ। ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਤੁਰ ਪਏ।
- ਦੂਜੀ ਘਟਨਾ :** ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਖੂਹ ਤੇ ਕੇਸੀਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਗਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਦਹੀਂ ਵਾਲਾ ਖਾਲੀ ਕਟੋਰਾ ਗੰਦੇ ਚਿੱਕੜ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਵਰਣ ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਗੰਦੇ ਚਿੱਕੜ ਅਤੇ ਨਾਲੀਆਂ ਵਗੈਰਾ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਪਾਉਣਾ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਵਾਲੇ ਕੰਮੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਟੋਰਾ ਕੱਢ ਲਿਆਉ। ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਅੱਗੇ ਜਾਤੀ-ਭਰਮ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਝੱਟ-ਪੱਟ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਵੜ ਕੇ ਕਟੋਰਾ ਕੱਢ ਲਿਆਏ।
- ਤੀਜੀ ਘਟਨਾ :** ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦਾ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਚੂਹੀ ਮਰੀ ਪਈ ਸੀ। ਮਰਿਆ ਜਾਨਵਰ ਵਗੈਰਾ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਕੰਮ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਝੱਟ-ਪੱਟ ਉਹ ਮਰੀ ਹੋਈ ਚੂਹੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਆਏ।

4. **ਚੌਥੀ ਘਟਨਾ** : ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸਰਦੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਦੀ ਇੱਕ ਕੰਧ ਡਿੱਗ ਪਈ । ਰਾਜ-ਮਿਸਤ੍ਰੀ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਗ਼ਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਡਿਗੀ ਹੋਈ ਕੰਧ ਦੁਬਾਰਾ ਉਸਾਰਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ । ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਹਲਕੇ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਪਾਰੀ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਨਵੀਂ ਹੱਡ-ਬੀਤੀ ਸੀ । ਕੜਕਦੀ ਠੰਢ ਦੀ ਰਾਤ ਹੋਵੇ, ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਵਾ ਚਲ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨੰਗੇ ਹੱਥਾਂ-ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨਾਜ਼ਕ ਵਪਾਰੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਠੰਡੇ ਗਾਹੇ ਵਿੱਚ ਖਲੋਤਾ, ਠੰਢੀ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਕੰਧ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ । ਕੰਧ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਖੁਰ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰੱਬ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਣ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ, ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।
5. **ਪੰਜਵੀਂ ਘਟਨਾ** : ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਸਰਦੀ ਦੀ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਦਰਿਆ ਦਾ ਬਰਫ ਵਰਗਾ ਠੰਢਾ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਸਰਦੀ ਦੀ ਹੀ ਰਾਤ, ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰੇ ਗ਼ਰੀਬ ਧੋਬੀਆਂ ਨੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਹੀ ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਸੁੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪਟਕ-ਪਟਕ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਵਰਗੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੱਭ ਕੁਝ ਦਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਹੰਢਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਆਪ ਜੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਦਰਿਆ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਘਾਲਣਾ ਵੀ ਘਾਲ ਆਏ ।
6. **ਛੇਵੀਂ ਘਟਨਾ** : ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਵਰਣ ਵੰਡ ਕਰਕੇ ਕਰੋੜਾਂ ਹੀ ਐਸੇ ਗ਼ਰੀਬ, ਸ਼ੂਦਰ ਸਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਪਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਐਸਾ ਤਬਕਾ ਸੀ, ਜੋ ਅਤਿ ਦੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਹੱਥੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਮੁਰਦੇ ਖਾਣ ਲਈ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਹ ਪੱਖ ਵੀ ਵਿਖਾਉਣਾ ਸੀ । ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਵਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੁਰਦੇ ਵਾਂਗ ਕੱਪੜੇ ਥੱਲੇ ਕੁਝ ਪਿਆ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਖਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ । ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ "ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ! ਹੁਕਮ ਕਰੋ । ਕਿਧਰੋਂ ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂ, ਪੈਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂ ਸਿਰ ਵੱਲੋਂ ?"

ਬਸ ਇਹ ਸੀ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਦੀ ਉਹ ਹੱਦ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੱਭ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, "ਤੇਰੇ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭੇਤ ਨਹੀਂ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੀਚਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਨ ਮੈਂ ਆਇਆ ਸਾਂ ਤੂੰ ਭੀ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ । ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੀ ਆਪਾ ਹੈਂ । ਮੇਰਾ ਹੀ ਅੰਗ ਹੈਂ ।" ਇਸੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ (ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਅਰਥ ਹੈ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਤੁਰਨਾ) ਵਾਲੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਦਕਾ ਭਾਈ ਲਹਿਣਾ ਜੀ ਲਹਿਣੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਣੇ । ਆਓ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਸੁਭ ਗੁਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਢਾਲ ਲਈਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਾਣੀਏ ।

ਸਿਖਿਆ : ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੱਤਪਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਨੀ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਖੰਡਨ

ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਮਿੱਥੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਸਰਸਵਤੀ, ਧਨ ਲਈ ਲਕਸ਼ਮੀ, ਸੁਹਾਪਣ ਲਈ ਅਸ਼ਵਿਨੀ ਕੁਮਾਰ, ਡਰ ਤੋਂ ਬੱਚਣ ਲਈ ਇੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਬੱਚਣ ਲਈ ਸ਼ਨੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਪੂਜਾ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਇੱਕ ਵੇਦਵੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ (ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਸ਼ਨੀ ਦਾ ਦਾਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ) ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ਨੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਰ ਕੇ ਦੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਪਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਜੰਗਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੇ ਬਿਪਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮੁਸਕਰਾਏ ਪਰ ਵੇਦਵੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸਦਾ ਉਪਾਅ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਤੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਜ਼ਮਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਕੌਤਕ ਰਚਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵੇਦਵੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਨੀ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਦਾਨ ਲੈ ਜਾਵੀਂ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਤਨੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲਾ ਦਰਬਾਰ ਹੈ, ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਦਾਨ ਵੀ ਚੰਗਾ-ਚੋਖਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਉਹ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਮਿੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਸਤੇ ਖੋਤੇ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਦੀਵਾਨ ਨੰਦ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਨੀ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੀਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਖੋਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ (ਮਾਂਹ ਦੀ ਦਾਲ, ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਤੇਲ ਅਤੇ ਲੋਹਾ) ਆਦਿਕ ਲਦਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਸ਼ਨੀ ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਇਹ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਹੈਰਾਨ-ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਕੁਝ ਕੱਚੇ-ਪਿਲ੍ਹੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਰਸਿੱਖ, ਜੋ ਗੁਰਮਤਿ ਅਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ, ਹੌਲੀ ਜਿਹੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਿੱਛੇ ਦੌੜੇ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਮਾਨ ਕਿੱਥੇ ਲਿਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਨੀ ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਦਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੀ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕੋਲੋਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਖਵਾ ਲਈਆਂ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ਮ ਕਰਨਾ ਅਸੀਂ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਭੱਜ ਜਾਉ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਡਰਦਾ ਉੱਥੋਂ ਦੌੜ ਗਿਆ। ਸਿੰਘ ਉਹ ਪਦਾਰਥ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਏ। ਮਾਂਹ ਦੀ ਦਾਲ ਪੀਸ ਕੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਵਿੱਚ ਵੜੇ ਤਲ ਕੇ ਵਰਤਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕੜੇ ਬਣਾ ਕੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਏ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੜੇ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਪੁੱਛਿਆ "ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕੜੇ ਕਿਉਂ ਪਾਏ ਹੋਰੇ ਹਨ?" ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਸ ਚੇਤੰਨਤਾ (Alertness) ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਕੜੇ ਨੂੰ ਕਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਵੀ ਕੜਾ ਸਾਨੂੰ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਵੀ ਇਹ ਆਮ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਨਿੱਘਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਮਾਨਤਾ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਛੋਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਮਨਮਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚੋਂ, ਸੰਗਤ ਲਈ ਇਹ ਪਰੀਖਿਆ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਚੇਤੰਨ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸਿਖਿਆ : ਸਿੱਖ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਤੱਕਦਾ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਹਰ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਰੁੱਤਬਾ ਮਿਲਿਆ, ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਿਆਣਪ, ਦੂਰਦ੍ਰਿਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਘੜਣ ਲਈ ਵਧੀਆ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਘਾੜਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੇਵਾ, ਭਾਵੇਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਦੁਖੀਆਂ-ਬੀਮਾਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ। ਹਰ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ, ਮਾਤਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਤੱਕ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸੱਭ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਈ। ਇਸੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤੇ ਮਾਣ ਭਰਪੂਰ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਮਹਿਲ (ਸੁਪਤਨੀ) ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਵੀ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਗੁਣ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਔਰਤ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸ੍ਰੋਤ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਾਲੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਭਾਈ ਸੰਗਤ ਰਾਇ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਿੰਡ ਮਊ, ਤਹਿਸੀਲ ਫਿਲੌਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ।

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਾਲ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕੁੜਮਾਈ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਪਿੰਡ ਮਊ ਵਿਖੇ ਆਏ ਤਾਂ ਜ਼ਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲਗੀ ਕਿ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਕੁਲ ਵਾਲੇ ਦੇ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਬਰਾਤ ਦਾ ਦੁਕਾਅ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਖੌਤੀ ਨੀਵੀਂ ਜ਼ਾਤ ਦੇ ਬੰਦੇ ਬਰਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਹੋਣ (ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰ ਜ਼ਾਤ ਦੇ, ਹਰ ਕੁਲ ਦੇ ਤੇ ਹਰ ਮਹਜ਼ਬ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਿਨਾਂ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਸਨ)। ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਇਹ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਨੀਂਗਰ (ਲਾੜਾ) ਕਿੱਲਾ ਪੁੱਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਧੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕੋ ਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਜੰਡ ਦੇ ਦਰੱਖਤ ਦਾ ਕਿੱਲਾ, ਜੋ ਕਿ ਜੜ੍ਹਾਂ ਸਮੇਤ ਸੀ, ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਜ਼ਾਤ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਮਾਤ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ 20 ਜੂਨ ਸੰਨ 1589 ਈਸਵੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਇਆ।

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸਦਕਾ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਗੁਥਲੀ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮੂਰਤ ਬਣ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਔਰਤ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਰੋਤ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਕੁਝ ਖ਼ਾਸ ਗੁਣ :-

ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਮਰਪਣ : ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਬਣ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆਏ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਰਗੇ ਨਿੱਘੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਵਰਗੀ ਸੁਘੜ ਅਤੇ ਪਿਆਰੀ ਸੱਸ ਕੋਲੋਂ ਮਾਤਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਿਆ। ਜ਼ਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਵਰਗੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੋਲੋਂ ਮਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ, ਕੀ ਕੋਈ ਵੀ ਬੱਚੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਇਹੀ ਕੁਝ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਕੁਝ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਵੈਸੇ ਵੀ ਸੁਭ-ਸੰਸਕਾਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਬੜੇ ਸਮਰਪਿਤ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਨ ਤੇ ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਭਰਪੂਰ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਰਗੇ ਪਤੀ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸਹਿਯੋਗ ਬਣ ਕੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਈਆਂ।

ਸੰਨ 1595 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਸਖ਼ਤ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਖੇਤੀਆਂ ਸੁੱਕਣ ਲੱਗੀਆਂ, ਲੋਕ ਭੁੱਖੇ ਮਰਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿੱਚ ਫੱਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਯੱਗ-ਹਵਨ ਅਤੇ ਪੀਰਾਂ-ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੱਸ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਐਸੇ ਸਮੇਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਲ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਲਈ, ਸਿੰਚਾਈ ਦੇ ਚੰਗੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਵੀ ਸੀ। ਸੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਾਲ ਪੀੜਤ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੇਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੇ ਖੂਹ ਖੁਦਵਾਏ। ਛੇਹਰਟਾ (ਛੇ ਹਰਟਾਂ ਵਾਲਾ ਖੂਹ) ਨਗਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅੱਜ ਵੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲ ਪਏ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਪ ਜੀ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰੀਰਕ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਫੇਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ 05-07-1595 (ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਕੈਲੰਡਰ ਅਨੁਸਾਰ) ਵਿੱਚ ਹੀ 'ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ' ਵਿੱਖੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ (ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ 396 ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹੈ।

“ਸਤਿਗੁਰ ਸਾਚੈ ਦੀਆ ਭੇਜਿ.....ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਤੁਠਾ ਕੀਨੀ ਦਾਤਿ”॥ (ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. - 396)

ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ (ਜੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਸਨ) ਨੇ ਈਰਖਾ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਇੱਕ ਦਾਈ ਦੇ ਥਣਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਲਵਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਪਰ ਵਡਾਲੀ ਪਹੁੰਚਣ ਤੱਕ ਉਸ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਅਸਰ ਕਾਰਣ ਦਾਈ ਆਪ ਹੀ ਮਰ ਗਈ ਅਤੇ ਮਰਦੀ-ਮਰਦੀ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਰਤੂਤ ਦੱਸ ਗਈ । ਫਿਰ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦੂਸਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਪੇਰੇ ਨੂੰ ਸਿਖਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਜ਼ਹਰੀਲਾ ਸੱਪ ਲੜਾ ਸਕੇ । ਸੱਪ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਪਰ ਡੰਗ ਨਹੀਂ ਚਲਾਂਦੇ । ਕੁੱਝ ਰੋਲਾ ਵੀ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਸਪੇਰੇ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੋਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ । ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀਚੰਦ ਦੀ ਇਹ ਦੂਸਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਨਾਕਾਮ ਹੋਈ ।

ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਤੀਸਰਾ ਕੋਝਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ । ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ ਇੱਕ ਖਿਡਾਵੇ ਰਾਹੀਂ ਦਹੀਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਹਿਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਖਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਬਾਲ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੇ ਦਹੀਂ ਖਵਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਚੀਕ-ਚਿਹਾੜਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ । ਖਿਡਾਵਾ ਫੜਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਹੋਈ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਾਰਣ ਉਸ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿੱਚ ਪਏ ਸੂਲ ਕਾਰਣ ਅਜਿਹਾ ਦਰਦ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਇੱਥੇ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸਖ਼ਤ ਔੜ ਕਾਰਣ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਦਾਣੇ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਕਮੀ ਭਾਵੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਵਿਗੜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਉੱਪਰ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਕਾਲ ਦਾ ਅਸਰ ਇਤਨਾ ਵੱਧ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਗਲੀਆਂ-ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਕੋਝੀ ਤੇ ਘਿਣਾਉਣੀ ਕਰਤੂਤ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਗਿਲਾ-ਸ਼ਿਕਵਾ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਫਿਰ ਬਿਪਤਾ ਮਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ । ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਸਮੇਤ ਕਾਲ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟਿਆ ਰਿਹਾ ।

ਸੰਨ 1597 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ ।

ਕਾਲ ਕਾਰਣ ਪਸਰੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਣ ਕਈ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦਾ ਅਸਰ ਜਲਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹੀ ਹਾਲ ਮਾਝੇ ਦੇ ਕਾਲ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬੀ ਕਾਰਣ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੋਇਆ । ਚੇਚਕ ਵਰਗੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਬਿਮਾਰੀ ਘਰ-ਘਰ ਡੇਰਾ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਯਤਨ ਕੀਤੇ । ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਬਿਮਾਰਾਂ ਤੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ । ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਹੀ ਮਿਸਾਲ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਪੈਰ-ਪੈਰ ਤੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਣ ਮੌਤ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋਵੇ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮੇਤ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦੇ, ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਤੱਕ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਅਤੇ ਧੀਰਜ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹੱਥ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਉੱਤੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੇਚਕ ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੋਇਆ । ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਸਦਕਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਾ ਵਾਲ ਵੀ ਵਿੰਗਾ ਨਾ ਹੋਇਆ ।

ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸੰਨ 1600 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਖੂਹ ਵੀ ਖੁਦਵਾਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਅੱਜ-ਕਲ੍ਹ ਗੰਗਸਰ ਹੈ ।

ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਭਰੀ ਸੇਵਾ : ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੋਈ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਖੁੰਝਾਇਆ । ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਬਾਹਰ ਪੁਤਲੀਘਰ ਜਾਂ ਸਰ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਠਹਿਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਚੁਪ-ਚਾਪ ਕਰ ਆਉਂਦੇ । ਇੱਕ ਵਾਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਨਿਮਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੀ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਨਿੱਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ-ਪਾਣੀ ਛਕਾ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੁੱਠੀ-ਚਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਏ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਜੁੱਟ ਗਏ । ਸਵੇਰੇ ਜਦ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਰਾਤੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਠੀ-ਚਾਪੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਝੁੱਕ ਗਏ । ਐਸੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ । ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਜੋੜ ਇਹਨਾਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ । ਲੰਗਰ ਦਾ ਸੁਯੋਗ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਯੋਗਤਾ : ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਿਰੇ ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪੁੰਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਵਕਤ ਬੇ-ਵਕਤ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਜਦੋਂ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਹਰ ਹੋਣੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ । ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲ ਚੁੱਕੇ ਬੂਟੇ ਦੀ ਆਪ ਨੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ । ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ, ਪਿਆਰ ਭਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਪਤੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਜਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਿਰਲਾਪ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ

ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਨਸੀਹਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਰਫ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਣ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕੀਤੀ ।

ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਖੜੇ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਵੀ ਦਿੱਤੀ । ਜ਼ਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੀਚਾਰੀਏ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਵਰਗੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਨ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਵਰਗੇ ਵਿਰੋਧੀ । ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਡੋਲੇ, ਹਰ ਮੌਕੇ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ । ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਘਾੜਤ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਖੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੀ ਚਲਾਈ ਰੀਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੜੀ ਸੁਯੋਗਤਾ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲੀ ਰੱਖਿਆ ।

ਖਿਮਾ ਸ਼ੀਲਤਾ : ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਜਿੱਥੇ ਸਮਰਪਿਤ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੀ ਉੱਥੇ ਰੱਜ ਕੇ ਖਿਮਾ-ਸ਼ੀਲ ਵੀ ਸੀ । ਇਕਲੌਤੇ ਪੁੱਤਰ ਉੱਤੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੇ ਹਮਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਮੰਦਾ ਬੋਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਜਦੋਂ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ, ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗਣ ਆਪ ਜੀ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਤੀ ਦੇ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਣ ਵਰਗਾ ਗੁਣ ਆਪ ਜੀ ਵਰਗੀ ਮਾਤਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਅਦੁੱਤੀ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਾਂਝ ਪਾ ਸਕੇ ਹਾਂ ।

ਆਪ ਜੀ ਮਾਰਚ ਸੰਨ 1628 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਬਕਾਲੇ ਵਿਖੇ, ਚੌਧਰੀ ਮੇਹਰੇ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਗਏ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਗੁਰਪੁਰੀ ਪਿਆਨਾ ਕਰ ਗਏ ।

ਸਿਖਿਆ: ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਪਤਨੀ, ਗੁਰੂ ਮਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪੂਜਨੀਕ ਹਸਤੀ ਸਨ । ਆਪ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 22 ਸਾਲ ਜੀਵਤ ਰਹੇ । ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਹਸਤੀ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਹੋਈ, ਤਾਲ ਸਰੋਵਰ ਬਣੇ , ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਰਯਾਦਾ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਨਗਰ ਵਪਾਰ ਤੇ ਤਜ਼ਾਰਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਬਣੇ, ਸਿੱਖ ਚੰਗੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਵਪਾਰੀ ਬਣੇ, ਸਿੱਖ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਬੀਰ ਸਿਪਾਹੀ ਬਣੇ । ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੇ ਬਾਹਰੀ ਰੂਪ ਦੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋਈ । ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ ਵੇਖਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਸੂਰਮੇ ਤੇ ਯੋਧੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਕੀਰਤੀਮਾਨ (ਮੀਲ-ਪੱਥਰ) ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਹੀਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਣਖ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਪਿਆਰਾ ਜਾਣ ਕੇ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਹਕੂਮਤਾਂ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ (Preference) ਦਿੱਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਅਣਖ ਤੇ ਗ਼ੈਰਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਸੁਨਿਹਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਵਾ ਗਏ।

ਇਹ ਘਟਨਾ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ 1739 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਹੰਮਦ ਸ਼ਾਹ ਰੰਗੀਲਾ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਦੌਰਾਨ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਮੁਖ਼ਬਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਪਾਸੋਂ ਗਿਣ-ਗਿਣ ਕੇ ਬਦਲੇ ਲਏ। ਭਾਵੇਂ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਲੁੱਟਿਆ, ਲੇਕਿਨ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਲੁੱਟ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਵਾਪਸ ਲਿਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਛਾਪੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਤੇ ਛਾਪੇ ਮਾਰ ਕੇ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਕੋਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਵਾਪਸ ਖੋਹ ਲਿਆ।

ਜਨਰਲ ਗਾਰਡਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ - "ਦ ਸਿੱਖ'ਸ" (The Sikhs) ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਭਰੇ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਲੰਮੇ ਵਾਲਾਂ (ਕੇਸਾਂ) ਵਾਲੇ ਜੰਗਲੀ ਲੋਕ ਕੌਣ ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਦਲੇਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਉ। ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦਿੱਤਾ "ਜਨਾਬ ! ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਠੀਆਂ ਤੇ ਹਨ, ਮੁਰਸ਼ਦ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵਲੀ (ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਫ਼ਕੀਰ) ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਬਿ-ਹਯਾਤ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ) ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਐਸਾ ਅਸਰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਵੀ ਪੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ੇਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦਾ ਆਰਚਣ ਹੈ, ਇਹ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਕੌੜੀ ਵੇਲ ਵਾਂਗੂੰ ਵੱਧਦੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ " ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦੀ ਬੁ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲੈਣਗੇ।"

ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰਕੇ ਜਦ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਮੁੜਿਆ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਹੱਈਆ (ਫ਼ੈਸਲਾ) ਕੀਤਾ। ਗ਼ਸ਼ਤੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਇਨਾਮ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਪੂਰਨ (Fill-up) ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਅਤਿ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਭਰੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਜੱਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਸਿੰਘ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਵੱਲ, ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਰ ਬੰਦਾ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਸਿੱਖ ਬਣਨ ਦਾ ਹੀਆ (ਹਿੰਮਤ) ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ, ਜਦ ਵੀ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ, ਥੋੜੇ-ਥੋੜੇ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੀਮਤ ਤੇ ਵੀ ਨਾ ਵੜਨ ਦੇਣ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਣਖ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਆ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ। ਐਸੀ ਹੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਭਾਈ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਰਾਜਸਥਾਨ ਤੋਂ ਚਲ ਪਏ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਢੰਗ ਉਲੀਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਜੰਗਲ-ਬੇਲਿਆਂ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਿੰਘ ਤਰਨ-ਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੇਲੇ (ਦਰਖ਼ਤ-ਝਾੜੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ

ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਸਨ ਤਾਂ ਦੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਸਾਨ ਉੱਪਰੋਂ ਦੀ ਲੰਘੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਝਾੜੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਕੁਝ ਪਰਛਾਵਾਂ ਜਿਹਾ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :-

ਪਹਿਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ : ਇਹ ਝਾੜੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਭਾਸਦੇ ਹਨ ।

ਦੂਜਾ ਮੁਸਲਮਾਨ : ਨਹੀਂ ! ਉਹ ਤਾਂ ਛੁੱਪਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਮਰਦੇ ਜਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ।

ਪਹਿਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ : ਪਰ ਪਹਿਰਾਵੇ ਅਤੇ ਡੀਲ-ਡੌਲ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿੱਖ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ।

ਦੂਜਾ ਮੁਸਲਮਾਨ : ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇ ਨੇ ਢੰਡੇਰਾ ਪਿਟਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸੱਭ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਬਚਿਆ । ਚਲ ਜ਼ਰਾ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖੀਏ ਕਿ ਇਹ ਕਉਣ ਹਨ ।

ਪਹਿਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ : ਜੇ ਕਿਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਬਚਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਅਸੀਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਾਂ ਡਰ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ, ਭਾਈ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੁਣਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਕਿ ਸਿੰਘ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਪੰਥ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ । ਕੋਈ ਐਸਾ ਕੰਮ ਕਰੀਏ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਢੰਡੇਰੇ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੂਰ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦੋਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਤਰਨ-ਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਸ ਹੀ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ 'ਨੂਰ-ਦੀਨ' ਦੀ ਚੁੰਗੀ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ (ਹਮਲਾ) ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਸੜਕ ਤੋਂ ਲੰਘਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਗੱਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇੱਕ ਆਨਾ (ਚਾਰ ਪੈਸੇ) ਅਤੇ ਹਰ ਖੋਤੇ ਵਾਲੇ ਕੋਲੋਂ ਇੱਕ ਪੈਸਾ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਮਾਨ ਢੋਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਗੱਡੇ ਤੇ ਖੋਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ) ਚੁੰਗੀ (Toll Tax) ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਲ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਿੰਘ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇੱਥੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਕਦੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਆਸ-ਪਾਸ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਸ਼ਾਹੀ ਸੜਕ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਗਸ਼ਤੀ ਫੌਜ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਉਧਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ । ਜਦ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਗਸ਼ਤੀ ਫੌਜ ਨ ਆਈ ਤਾਂ ਭਾਈ ਬੋਤਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਦੇ ਹੱਥ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਭੇਜੀ, ਜੋ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਲਮਬੰਦ ਕੀਤੀ ਹੈ :-

"ਚਿੱਠੀ ਸੁਨਹੋ ਖਾਨੂ ਕੋਤਾ । ਆਨਾ ਗੱਡਾ, ਪੈਸਾ ਖੋਤਾ ।

ਏਹੁ ਜਗਾਤ ਲੇਤ ਸਿੰਘ ਬੋਤਾ । ਹਥ ਮੇਂ ਰਾਖਤ ਸੋਟਾ ਮੋਟਾ ।

ਮੇਰਾ ਕਹੀਂ ਸੁਨੇਹਾ ਜਾਇ । ਭਾਬੀ ਖ਼ਾਨੋ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇ ।"

"ਭਾਬੀ ਖ਼ਾਨੋ" ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿਅੰਗਮਈ ਮਖੌਲ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ । ਭਾਬੀ ਖ਼ਾਨੋ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤੇਰੀ ਤਾਕਤ ਮਾਮੂਲੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਕੰਬਣ ਲਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ 200 ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦਾ ਦਸਤਾ 'ਦੋ ਸਿੰਘਾਂ' ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਦਸਤੇ ਨੇ ਚੁੰਗੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ (Around) ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ । ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲ (ਅਪਮਾਨਿਤ ਜਾਂ ਬੇਇੱਜ਼ਤ) ਕਰਨਾ ਲਾਹੇਵੰਦ ਰਹੇਗਾ । ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚੈਲੰਜ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਬਹਾਦਰ ਭੇਜੋ ਤੇ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਵੋ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਵੈਰੀਆਂ ਦੇ ਕਰੀਬਨ 12 ਸਿਪਾਹੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੋ-ਦੋ ਬੰਦੇ ਭੇਜੋ, ਅਸੀਂ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਲੜਾਂਗੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਰੀਬਨ 20 ਕੁ ਬੰਦੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤਾਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਸਿੰਘ ਕਈ ਹੋਰ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ।

ਸਿਖਿਆ: ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਇਹ ਅਗਵਾਈ ਲੈਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸੋਝੀਵਾਨ ਸਨ । ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸਾਵਧਾਨ ਤੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਵੀ ਭੇਟ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ।

ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

'ਜੀਅਹੁ ਨਿਰਮਲ ਬਾਹਰਹੁ ਨਿਰਮਲ', ਫੱਕੜ-ਦਰਵੇਸ਼ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿੱਖਣਾ ਜੇਕਰ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਦੁਖੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਹੱਸਮਈ ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਇੱਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ।

3 ਜੂਨ ਸੰਨ 1904 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਰਾਜੇਵਾਲ, ਤਹਿਸੀਲ ਸਮਰਾਲਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ 'ਰਾਮਜੀ ਦਾਸ' ਨਾਮ ਦਾ ਬਾਲਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ। ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਸਬਾ ਖੰਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਦਸਵੀਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਖ਼ਾਲਸਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਏ। ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸਮੇਂ ਅਕਸਰ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੰਨ 1932 ਈਸਵੀ ਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਬੰਧੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹੰਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਜੱਥੇਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਮਹੰਤ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੌਜੁਆਨ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਨੌਜੁਆਨ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬੇ-ਸਹਾਰਾ, ਪਾਗਲਾਂ, ਲੁਲਿਆਂ-ਲੰਗੜਿਆਂ, ਪਿੰਗਲਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਇਹ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ, ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਧਾਰਮਿਕ ਬਿਰਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਹਗੀਰਾਂ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਜਲ-ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਜਪੁ ਜੀ' ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਨੇਮ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਲੋੜਵੰਦ ਤੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮੈਂ ਘਰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਠਹਿਰ ਕੇ ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ, ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਉੱਚ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ ਆਰੰਭ ਸੀ ਉਸ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਘਰੋਂ ਤੁਰਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜਲ-ਪਾਣੀ, ਲੰਗਰ, ਸਫਾਈ, ਬਰਤਨਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਨਿਤ-ਪ੍ਰਤੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਣ ਨਿਕਲ ਤੁਰਦਾ, ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਸੀਸੇ-ਪੱਥਰ, ਰੋੜੇ, ਕਿਲ ਕਾਂਟੇ ਆਦਿ ਲਾਂਭੇ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਫਿਰ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਬੈਠ ਉੱਚ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ-ਲਿੱਖਣਾ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਵੰਡਣਾ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਿੱਤ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੀ। ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਰਗ ਦੇ ਇਸ ਬੇਪਰਵਾਹ ਅਦੁੱਤੀ ਪਾਠੀ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਕੁਝ ਅਲਪ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਗਲ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਪਿੰਗਲਿਆਂ-ਪਾਗਲਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣਹਾਰਾ ਬਣਨਾ ਹੈ।

ਸੰਨ 1934 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਡੇਹਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦਰਸ਼ਨੀ ਦੀਵਾਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਰਦਈ ਦਿਲ ਇਨਸਾਨ ਇੱਕ ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਪਿੰਗਲਾ ਤੇ ਗੁੰਗਾ ਬੱਚਾ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੋਦ ਲੈ ਕੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਤ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ। ਲਗਭਗ 14 ਸਾਲ ਉਸ ਬੱਚੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਪਿੰਗਲੇ ਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤੀ ਪੂੰਜੀ ਵੱਜੋਂ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆ ਗਏ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਤਨ-ਮਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿੱਖਣ ਅਨੁਸਾਰ "ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਰੁਪਇਆ ਪੰਜ ਆਨੇ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਕਛਹਿਰਾ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫੁਲਕਾਰੀ (ਕਢਾਈ ਵਾਲੀ ਚਾਦਰ) ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ 'ਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਲੋਹੇ ਦਾ ਬਾਟਾ, ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ, ਦੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਸਾਲੇ ਸਨ ਤੇ "ਲੂਲੂ" ਮੇਰੀ ਪਿਠ 'ਤੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਦਾ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ-ਨਾਜ਼ਰ ਸਮਝਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਭਰੋਸੇ 'ਤੇ ਮੈਂ ਹਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਝਿਜਕ ਦੇ ਕੀਤਾ।" ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਇਸ ਪਿੰਗਲੇ-ਲੂਲੂ ਬੱਚੇ ਨਾਲ ਕਿਤਨਾ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ "ਜਿਗਰ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਲੂਲੂ ਬੱਚਾ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਹਾਰਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਮੈਂ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ।" ਇਹ ਪਿੰਗਲਾ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਹੀ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁੰਜੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਭਗਤ ਜੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੁਆਸਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਲੂਲੂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ 14 ਸਾਲ ਪਿਠ ਪਿੱਛੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੇ ਸਿਹਤ-ਸੰਭਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਪਿੱਛੋਂ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਸਫਲਾ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਕੈਂਪ ਖ਼ਤਮ ਹੋ

ਜਾਣ 'ਤੇ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ । ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪੱਕੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਟਿਕ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਲਾਵਾਰਸਾਂ-ਅਪਾਹਜਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਇਲਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਸਕੇ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਇੱਕ ਬੰਦ ਪਏ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸੀ । ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗ ਦੇਖੋ, ਉਸ ਸਿਨੇਮੇ ਦੀ ਬੋਲੀ 35000 ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਈ । ਭਗਤ ਜੀ ਪਾਸ ਤਾਂ ਜਮਾਂ-ਪੂੰਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਮਾਰਤ ਖਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ । ਸੰਜੋਗ ਵਸ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ । ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਕਿ "ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਸਖਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 50000 ਰੁਪਏ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਮੈਂ ਇਕੱਠੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ।" ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਰਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਬਹੁ-ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਅਰੰਭ ਹੋਇਆ ।

ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿੱਖਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਭਗਤ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਜੇ ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਲੰਮਾ-ਚੌੜਾ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾ ਲਿੱਖ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂਗਾ । ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਸੰਸਕਾਰ ਪਾਏ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਲਈ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਅਦੁੱਤੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਿਆ ਹਾਂ । ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਛੱਤਰ-ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਨਾ ਬਿਤਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਿਰਕੱਢ ਸੰਸਥਾ, ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਹੁੰਦੀ ।

ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਦੇ ਬਾਨੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਗਤ ਜੀ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਸਨ । ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਲਿੱਖ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਭਗਤ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਜ ਸੀ । ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਦਿ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਣਗਿਣਤ ਟ੍ਰੈਕਟ, ਸੰਦੇਸ਼, ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਨਹੀਂ । ਇਹਨਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ ਗੁਰਮੁਖ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੋਝੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਰਹੱਸਮਈ ਭੇਦ ਦੱਸਣਾ, ਐਟਮੀ ਵਿਨਾਸ਼, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ, ਸਿਗਰਟ-ਨੋਸ਼ੀ ਆਦਿ ਦੇ ਬੁਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ । ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੇਵਾ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ 'ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ' ਦੇ ਖਿਤਾਬ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਨਮਾਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਦ ਜ਼ਾਬਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜੀ ਹਮਲੇ ਸਮੇਂ ਭਾਰੀ ਹਾਨੀ ਪਹੁੰਚਾਈ । ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਹ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੱਕਦਾਰ ਸਨ ।

ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਿੰਗਲਵਾੜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਗਲ ਮਰਦ, ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ, ਬੱਚੇ-ਬੱਚੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੇਸਹਾਰਾ, ਅਪਾਹਿਜ ਬੱਚੇ-ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਤੇ ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਖਰਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਲਕਿ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਇਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕ ਕਲਿਆਣ ਹਿਤ ਚਲ ਰਹੀ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸੋਗ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਨਹੀਂ ਉਚਾਰਦੀ, ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਹੋਰ ਕੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਅੰਤਿਮ ਅਰਦਾਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਤਿੰਨ ਐਲਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਹਨ-ਪਹਿਲਾ, ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ 25000 ਰੁਪਏ ਮਾਸਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਦੂਸਰਾ, ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਕੇਂਦਰੀ ਸਿੱਖ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ, ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸੇਵਾ ਸਨਮਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । (ਪਹਿਲਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸੇਵਾ ਸਨਮਾਨ ਡਾ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਅਕਾਲ-ਚਲਾਣੇ ਉਪਰੰਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸੇਵਾ ਸਨਮਾਨ ਸ੍ਰ. ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਿਲਾਵਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।)

ਅਨਾਥਾਂ ਦੇ ਨਾਥ, ਬੇਸਹਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭੇ ਕਾਰਜ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀਵਤ ਰਖਣਗੇ । ਆਓ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਅਰੰਭੀ ਇਸ ਮਾਣ ਯੋਗ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸਮੁੱਚੀ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਅਮੋਲਕ ਕਾਰਜ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿ ਸਕੇ । ਭਗਤ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ (Modern) ਵਿਦਵਾਨ, ਸੇਵਾਦਾਰ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹਨ ।